

LIELAJIEM KAPIEM RĪGĀ – 250

Juris Millers, *Dr. philol.*, dzimis Rīgā 1978. gadā. Promocijas darbu *Galvenā literatūras pārvalde 1985–1990* aizstāvējis 2013. gadā. Patlaban ir lektors biznesa augstskolā *Turība* un Daugavpils Universitātē, kā arī skolotājs Rīgas Mākslas un mediju tehnikumā. 2021. gadā publicējis pirmo zinātnisko monogrāfiju *Manas dzimtas vēsture* (dokumentālu pētījumu par dzimtas vēsturi kopš 1490. gada), bet 2023. gadā publicēta otrā zinātniskā monogrāfija *Lielie kapi Rīgā* – līdz šim pirmais visaptverošais zinātniskais pētījums par Lielo kapu vēsturi no to izveidošanas 1773. gadā līdz mūsdienām.

Raksturvārdi: Lielie kapi, kapsētas, sakrālās celtnes, Rīgas vēsture.

Ievads

Lai arī šogad aprit 250 gadi, kopš izveidoti Rīgas Lielie kapi, līdzšinējie to vēstures pētījumi ir bijuši fragmentāri, nesniedzot visaptverošu šīs sakrālās kultūrvietas vēstures apskatu. Šim notikumam par godu autors piedāvā ieskatu sava pētījuma atziņās, kas publicētas monogrāfijā *Lielie kapi Rīgā*¹.

Lielo kapu vēstures izpētē un saglabāšanā līdzās ilggadējam šīs kapsētas vēstures izpētes entuziastam Eiženam Upmanim (1955–2016) noteikti jāmin vēsturnieki Oļģerts Tāļivaldis Auns (1923–2010) un Rūdolfš Širants (1910–1985), kā arī fotogrāfi Roberts Johansons (1877–1959), Rīgas Valsts tehnikuma direktors, būvīnženieris Ansis Grīnbergs (1880–1930), Atis Ieviņš (1946), arhitekts Aleksandrs Birzenieks (1893–1980) un arhitekts Edgars Georgs Slavietis (1905–1986), kuri dažādos laikos ir veikuši Lielo kapu teritorijas dokumentēšanu. Plašu publikāciju par Lielo kapu vēsturi grāmatā *Rīgas Vidzemes priekšpilsēta pirms 100 gadiem* ir iekļāvis vēsturnieks Andris Caune, bet Lielo kapu padomju perioda vēstures aspektu izpētei pievērsies *Dr. hist.* Mārtiņš Mintaurš, kas pētījumā *Kultūras mantojums*

un vēsturiskā atmiņa Latvijas PSR: Rīgas Lielo kapu rekonstrukcijas piemērs 20. gadsimta 60.–80. gados (2012) norāda, ka Rīgas Lielo kapu liktenis pēc II Pasaules kara jāaplūko padomju varas realizētās kultūras politikas kontekstā, ietverot arhitektūras un mākslas pieminekļu aizsardzības praksi kā vienu no šīs politikas sastāvdaļām.² Savukārt memoriālās tēlniecības darbu sistemātiska apzināšana un izpēte mūsdienā Latvijas teritorijā aizsākās 19. gadsimta beigās – 20. gadsimta sākumā ar vācbaltiešu autoru Vilhelma Neimaņa (*Wilhelm Neumann*, 1849–1919) un Hermaņa fon Bruininga (*Hermann, Baron von Bruiningk*, 1849–1927) pētījumiem,³ taču tajos uzmanība tika pievērsta galvenokārt atsevišķiem viduslaiku tēlotājas mākslas pieminekļiem. 1904. gadā nelielu populāru apcerējumu par memoriālās mākslas vēsturi publicēja Tartu (tolaik Tērbatas) skolotājs Alfrēds Grass (*Alfred Grass*, 1862–1933)⁴, taču kopumā šī tēma vācbaltiešu historiogrāfijā netika plašāk izvērstā. Arī latviešu historiogrāfijā pirmie oriģinālie pētījumi par memoriālo tēlniecību parādījās tikai 20. gadsimta

² Mintaurš 2012.

³ Sk. Cielava 1989, 49–50.

⁴ Grass 1904, 252–262.

¹ Millers 2023.

80. gados, un tie bija veltīti Rīgas Brāļu kapu⁵ un Meža kapu⁶ vēsturei.

Rīgas Lielo kapu senākās daļas vēsturi⁷ 19. gadsimta beigās pētījis jurists Ārends Vol-demārs fon Berkholcs (*Arend Woldemar von Berkholz*, 1863–1937), izmantojot un papildinot pirms tam presē publicētos materiālus⁸. Tieši presē ir atrodams arī kāds unikāls Lielo kapu vēstures avots: 1823. gadā laikrakstā *Rigasche Stadtblätter* publicēts pilsētas dārznieka Johana Hermaņa Cigras (*Johann Hermann Zigra*, 1775–1857)⁹ saskaņā ar klasicisma arhitektūras principiem izstrādātās Lielo kapu plānojuma koncepcijas izklāsts¹⁰. Savukārt Berkholca darbi vēlāk ir citēti arī citās publikācijās, piemēram, arhitekta Paula Kampes (1885–1960) pēc II Pasaules kara emigrācijā izdotajā apcerējumā par Latvijas kapsētām¹¹. Starpkaru periodā Latvijā nebija vērojama izteikta pētnieku interese par šo tematiku, arī nedaudzie un visai lakoniskie Rīgas kapsētu vēstures apraksti¹² sniedz tikai īsu ieskatu Rīgas Lielo kapu vēsturē, pamatā atkārtojot jau senāk publicētās faktoloģiskās ziņas¹³, taču piedāvājot arī dažus jaunus akcentus šīs kapsētas objektu mākslinieciskās un kultūrvēsturiskās nozīmes vērtējumos. 1932. gadā mākslas vēsturnieks Visvaldis Peņģerots (1897–1938) sniedza Rīgas kapliču un kapu pieminekļu stilistisko un tipoloģisko analīzi, iekļaujot tajā 16 Lielo kapu pieminekļus un septiņas kapličas, kā arī trīs, viņaprāt, ievērojamākos Pokrova kapu pieminekļus,¹⁴ tā apliecinot savu profesionālo interesi par šādiem objektiem.

Apjoma ziņā plašākie sistemātiskie Rīgas Lielo kapu 18. gadsimta beigu – 20. gadsimta 80. gadu sākuma vēstures pārskati, kas izveidoti,

izmantojot arī padomju laikā sakarā ar plānoto kapsētas rekonstrukciju veiktās zinātniskās izpētes materiālus, ir atrodami arhitektes Irēnas Dāvidsones (1913–1988) pētījumos par Rīgas dārzu un parku vēsturi¹⁵. Tādējādi publikācijas ir izmantojamas, arī pētot Memoriālā parka veidošanu Lielajos kapos 20. gadsimta 60. un 70. gados. Latvijas historiogrāfijā, izņemot divus plašāka apjoma rakstus¹⁶, minētā tēma līdz šim nav detalizēti aplūkota, taču par tās aktualitāti liecina 2011. gadā izdots eseju un fotomateriālu krājums *Nevajadzīgie cilvēki*¹⁷, kas dokumentē Lielo kapu memoriālās tēlniecības objektu stāvokli 2011. gadā gan vizuālajā, gan sociāli filozofiskajā aspektā, bet 2020. gadā – Dainas Pērkones sakārtotais izdevums *Lielie kapi. Rīgas nekropole*¹⁸.

Kapsētu ierīkošanas iemesli

Teritorija, kuru kopš 20. gadsimta sākuma dēvē par Rīgas Lielajiem kapiem, faktiski ir trīs dažādas kapsētas – Sv. Jēkaba (luterāņu) draudzes kapi, krievu pareizticīgo (Pokrova) kapi un apvienotā pilsētas un priekšpilsētas draudžu (Doma, Sv. Pētera, Sv. Jāņa, Sv. Ģertrūdes, Jēzus un Reformātu) kapsēta –, kuras laika gaitā saplūda vienotā teritorijā. Rīgas pilsētas pirmās publiskās kapsētas izcelsme ir saistīta ar notikumiem 18. gadsimta beigās, kad sanitāru apsvērumu dēļ imperatore Katrīna II ar 1771. gada 24. decembra senāta ukazu Nr. 13724 *O snoshenii gubernatorov i voevod s duhovnymi pravitel'stvami po otvodu mest dlja kladbishh i postroenija cerkvej*¹⁹ [Par gubernatoru un karavadoņu sadarbību ar garīdzniecību jaunu teritoriju ierīdīšanā kapsētu un baznīcu celšanai] aizsāka visaptverošu Krievijas Impērijas kapsētu reformu, turpmāk visā Krievijā mirušos aizliedzot apbedīt

⁵ Apsītis 1982.

⁶ Cēbere, Rivari 1987.

⁷ Berkholz 1895.

⁸ Beise 1864, 23 (181–184); 24 (191–194); 26 (205–208); 27 (216–219); 29 (233).

⁹ Sk. Campe 1957, 190–192.

¹⁰ Zigra 1823, 239–241.

¹¹ Campe 1956, 20–26.

¹² Pirangs 1932, 501–506; Kāpostiņš 1938/39, 35903.–35912. sl.

¹³ Salīdzināt ar Berkholz 1903, 326–336.

¹⁴ Peņģerots 1932, 734.

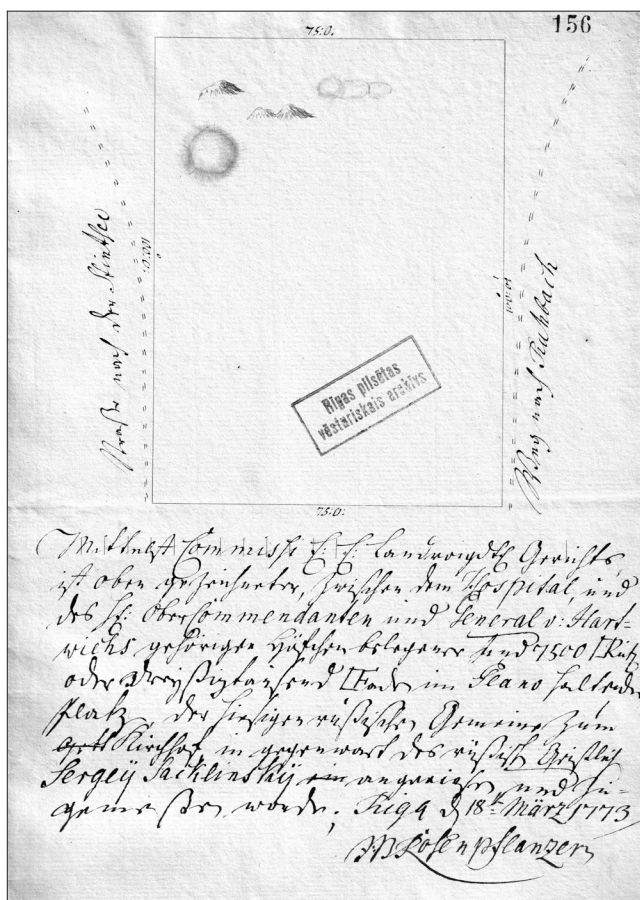
¹⁵ Dāvidsone 1981, 17–27; Dāvidsone 1988, 140–143.

¹⁶ Sk.: Barteles 2003, 161–173; Puķīte 2008, 132–146.

¹⁷ Hanovs 2011.

¹⁸ Sk. Pērkone 2020.

¹⁹ Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Obshhij hronologicheskij ukazatel' k Polnomu sobraniju zakonov, Tom 1 (1649–1825), 566.

1. attēls. Rīgas rātes 1773. gada 18. marta protokols par pilsētas draudžu kapsētai (Lielajiem kapiem) ierādāmo zemi

baznīcās, kā arī ap tām. Savukārt 1772. gada 19. maijā tika izdots senāta ukazs Nr. 13803 *Ob" ucherezhenii kladbishh" v" udobnyh" m'stah"*, raastojaniem" ot" posl'ednjago gorodskago zhil'ja ne blizhe 100 sazhl²⁰ [Par kapsētu dibināšanu tam piemērotās vietās, ne tuvāk par 100 asim no pilsētas tālākās dzīvojamās mājas], bet 1772. gada 19. decembrī – Nr. 13927 *Ob" ucherezhenii kladbishh" v" Viborgskoj i prochi" Ostzejski" guberniijah"*²¹ [Par kapsētu dibināšanu Viborgas un Baltijas guberņās]. 1773. gada 23. februārī ukazs

Nr. 13927 sasniedza Rīgu ar norādījumu, ka kapsētas ierādāmas klajā vietā ārpus pilsētas, vismaz 300 asu (aptuveni 2 km) attālumā un tās nodalāmas ar žogu. Līdz ar to turpmāk Rīgā mirušos drīkstēja apglabāt kapsētās, kas ierīkotas vismaz 300 asis (1 ass = 2,13357 m) aiz tālākajām pilsētas būvēm. Saskaņā ar ģenerālgubernatora Georga (Džordža) Brauna rīkojuma 3. punktu "visas līdzšinējās kapličas baznīcās to īpašniekiem aizmūrējamas, vienalga, vai tās atrastos zem zemes vai virs grīdas".²² Rīkojums publicēts 1773. gada 4. marta izdevumā *Rigische Anzeigen von allerhand Sachen* [Rīgas sludinājumi par dažādām lietām]

²⁰ Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Obshhij hronologicheskij ukazatel' k Polnomu sobraniju zakonov, Tom 1 (1649–1825), 569.

²¹ Turpat, 574.

²² Širants (bez datuma).

65.–66. lpp. Šis rikojums 19. aprīlī papildināts, nosakot, ka bez izņēmuma visiem dižciltīgajiem, kam Rīgas baznīcās pieder kapenes, tās nekavējoties pilnībā jāaizmūrē, radušies izdevumi jāsedz no pašu līdzekļiem un tam jānotiek līdz maija beigām.²³

Jaunās kapsētas ierīkošana bija absolūta revolūcija toreizējās Rīgas kapu kultūrā, kuru rīdzinieki pieņēma pakāpeniski – bija vajadzīgi aptuveni 50 gadi, lai pilsētnieki šādu apbedījumu veidu akceptētu kā pašsaprotamu. Par to liecina ne tikai vairākkārtējā kapsētas paplašināšana, bet arī kapsētas un tās apkāmes labiekārtošana – tikai pēc 1825. gada tiek bruģēta un apzaļumota Miera un Klusā iela, izstrādāts jauns, klasicisma principiem atbilstošs kapsētas plānojums. Rīgas iedzīvotāju skaita straujais pieaugums jau 20. gadsimta sākumā liecināja, ka Lielie kapi drīz sasniegs savu maksimālo kapacitāti. 1903. gadā Ārends Berkholcs, rakstot par Lielajiem kapiem, minēja, ka kapsēta ir pārbīvēta ar kapuvietām, un paredzēja, ka pēc 50–70 gadiem to slēgs un tā ar saviem lielajiem kokiem kļūs par krāšņu parku.²⁴ Šo domu 1900. gadā izvirzīja un atbalstīja arī pilsētas galvenais dārznieks Georgs Kūfalts (*Georg Kuphaldt*), kas sāka tagadējo Meža kapu projektēšanu.

Nozīmīgākie atklājumi

Par vienu no nozīmīgākajiem atklājumiem Lielo kapu zinātniskās izpētes gaitā noteikti var minēt atrastos 1884. gadā izveidotos kapsētas plānus ar tajos norādītajiem apbedīto dzimtu un personu uzvārdiem, kas korelācijā ar kapu grāmatā norādītajām ziņām ļauj ļoti precīzi restaurēt aptuveni 70 % no kapsētas plānojuma (līdz tam nozīmīgākais kartogrāfiskais materiāls par Lielajiem kapiem bija 1822. gadā Georga Rinca (*Georg Rinck*) veidotais Pilsētas un priekšpilsētas draudžu kapsētas plāns Lielo kapu vecākajam sektoram pirms tā paplašināšanas). 1884. gada plāni sevī ietver Doma un Sv. Pētera draudžu sektoru apbedījumus, taču tajos nav norādīti citu draudžu apbedījumi.

Šo plānu oriģināli kādreiz bija Sv. Jāņa draudzes arhīvā, tad uz brīdi tie nokļuva Brāļu kapu komitejā, kur daļēji digitalizēti (šīs digitālās kopijas ir izmantotas arī monogrāfijā *Lielie kapi Rīgā*). Pirms dažiem gadiem šo dokumentu oriģināli pārceļoja pie kāda Latvijas zinātnes vidē labi pazīstama indivīda, kurš tos nu uzskata par savu privātīpašumu. Pateicoties sadarbībai ar *Dr. geol.* Aivaru Markotu un viņa studentu Edvardu Auzānu, ir veikta šo restaurēto kapsētas plānu ģeoreferencēšana turpmākajiem Lielo kapu vēstures pētījumiem.

Vēsturisko kartogrāfisko materiālu izpēte sniedza divus interesantus atklājumus. Tā, piemēram, Rīgas pilsētas 1867. gada kartē (*Plan der Gouvernements-Stad Riga mit ihren Vorsädten*)²⁵ redzams, ka gandrīz gadsimtu pēc kapsētu izveides starp tām bija ceļš, kas sākās T veida krustojumā Miera ielā un vijās līdz Kerkoviusa iebraucamajai sētai (*Kerkowius Hofsch*; tā atradās aptuveni tagadējās Indrānu un Brīvības ielas krustojumā). Vizuāli šķiet, ka šis ceļš pilnībā dublē padomju laikā izbūvēto Senču ielas trasi, bet tas atradās aptuveni 75 metrus tuvāk vietai, kur vēlāk izbūvēja pusloka stāvvietu un galveno ieeju kapsētā. Šis ceļš vēl ir redzams arī 1871. gada pilsētas kartē, kurā atspoguļota holēras izplatība Rīgā (*Cholera in Riga 1871*)²⁶. Savukārt desmit gadus vēlāk – 1881. gadā – sastādītajā pilsētas kartē (*Plan chasti reki Zapodnoj Dvini v predelah Rihzskogo porta ot ostrova Daljena do ust'ja*)²⁷ kapsēta jau ir ieguvusi vienotu teritoriju – no Pokrova (tagad Mēness) ielas gar Miera ielu (ar atzaru par toreizējo Ķīšežera, tagadējo Kluso ielu) līdz vēl neizbūvētajai Klijānu ielai (Klijānu iela pirmo reizi Rīgas ielu sarakstos minēta 1885. gadā ar nosaukumu Vanagu iela).

Otrs kartogrāfiskā materiāla izpētes atklājums liecina, ka 20. gadsimta sākumā bija paredzēts paplašināt kapsētu dzelzceļa virzienā: 1899. gada 21. augustā Rīgas pilsētas pārvaldes saimnieciskā komisija vērsās pie Sv. Ģertrūdes draudzes²⁸ ar priekšlikumu izska-

²³ Rigische Anzeigen von allerhand Sachen, 1773, XVII, 29 April, 130; Taimiņa 2009.

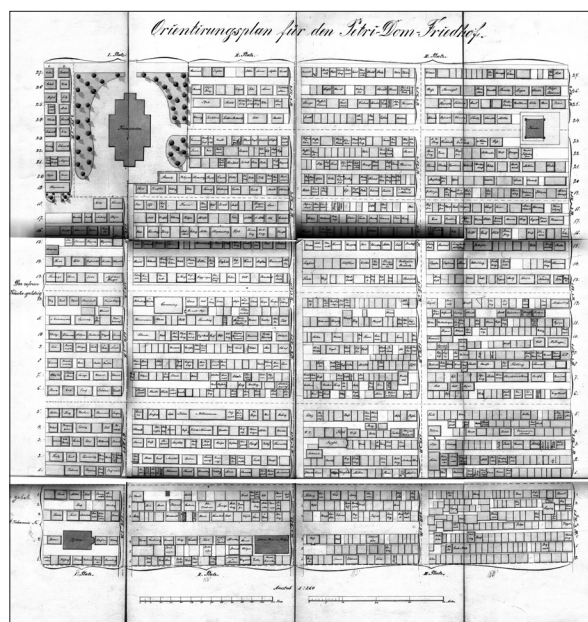
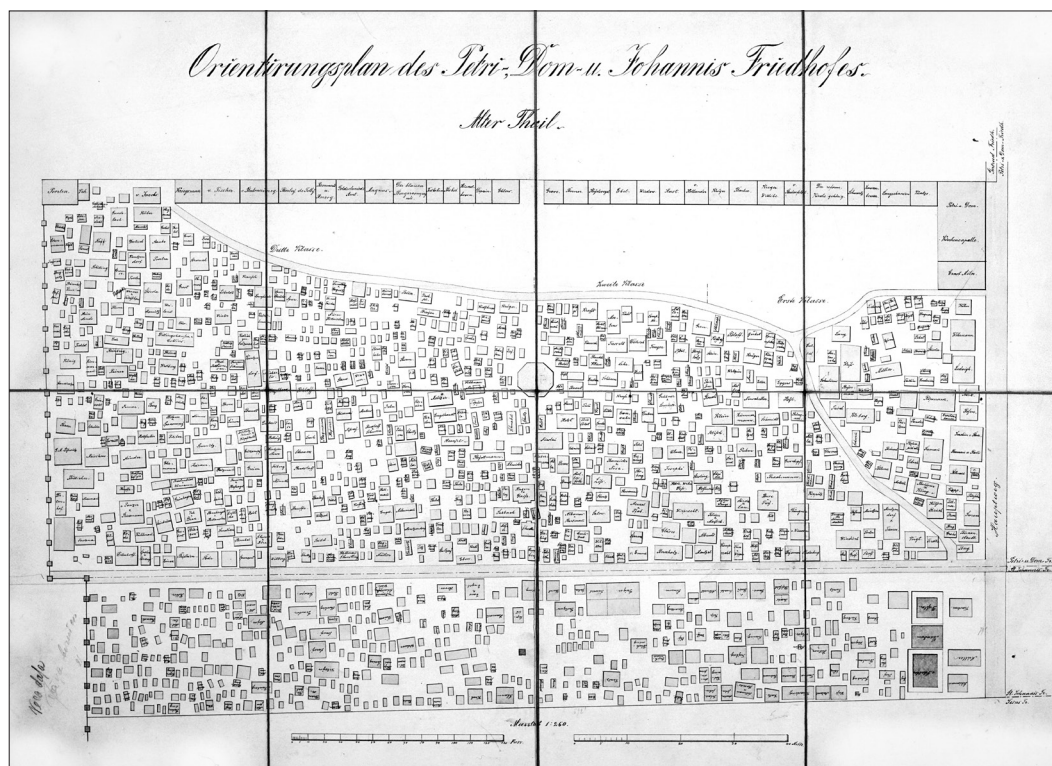
²⁴ Sk. Berkholz 1903, 327.

²⁵ Sk. <https://kartes.lndb.lv/details/34216>

²⁶ Sk. <https://kartes.lndb.lv/details/75946>

²⁷ Sk. <https://kartes.lndb.lv/details/77481>

²⁸ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1429. fonds, 1. apraksts, 219. lieta

2. attēls. Ap 1884. gadu veidotie Lielo kapu Sv. Pēteru un Doma draudzes apbedījumu plāni ar apbedīto dzimtu uzvārdiem

Piezīme: Šos plānus E. Upmanis ieguva no Sv. Jāņa draudzes arhīva, bet to oriģinālus šobrīd ir piesavinājis viens no Latvijas zinātniekiem.

tīt iespēju veikt zemesgabalu maiņu – pilsēta savā īpašumā vēlējās iegūt draudzei piederošo zemi pie toreizējās Lielās Lāču (tagad Miera) ielas, piedāvājot pretī draudzei iegūt gruntsgabalu toreizējā Ķīšezerā ielā (tagad Klusā iela), kas kādreiz bija zināms kā *Kalna Širbes* (*Kalna Schirbe*) zemnieku sēta, kurā 1896. gadā bija divas celtnes. Gruntsgabalu maiņas nepieciešamību Rīgas pašvaldība pamatoja ar elektriskā tramvaja līnijas izbūves plāniem. Kā secināms no vēlākajos gados izveidotiem plāniem, darījums notika, un, neskatoties uz Meža kapu atvēršanu, Sv. Ģertrūdes draudze tomēr plānoja paplašināt Lielo kapu teritoriju. Par to liecina 1904. gada 10. augustā sagatavotais kapsētas paplašināšanas plāns, kurā kādreizējā *Kalna Širbes* teritorija ir iezīmēta kā Lielo kapu teritorija, kas sadalīta trīs sektoros. 1905. gada 12. aprīlī tapis vēl detalizētāks Sv. Ģertrūdes draudzes sektora plāns ar jaunām apbedījumu vietām un kokiem apstādītu gājēju ceļu gar kapsētas žogu.

Drīz vien pilsētas kartēs un plānos varam redzēt šo teritoriju jau kā kapsētu, tomēr ziņu par reāli veiktiem apbedījumiem šajā vietā nav. Piemēram, 1915. gadā izdotajā kartē (*Rīga und Dünamunde, 1915*)²⁹ pirmo reizi kā Lielo kapu teritorija ir norādīta arī vieta, kur tagad slejas kādreizējās Rīgas Autoelektroaparātu rūpnīcas administratīvā, tagad policijas ēka. Vēl 1912. gada kartē šī vieta nav atzīmēta kā kapsēta – toreizējā Lielā Klijanu (vēlāk Klijanu) iela Klusajai ielai pieslēgās krustojumā ar Upes ielu. Šādi tā ir iezīmēta gan 1915. gada, gan 1918. gada³⁰ plānā, kā arī kartē, kas izdota pēc I Pasaules kara³¹. Savukārt 1925. gadā šī teritorija vairs nav atzīmēta kā kapsēta, un turpmākajās kartēs tā norādīta kā trīs dažādi gruntsgabali un nav iekļauta kapsētas teritorijā. Acīmredzot pēc Meža kapu atvēršanas Lielo kapu paplašināšana vairs nešķita aktuāla.

Vācbaltiešu kopienas masveida izceļošana 1939. gadā un 1944. gada bēgļu vilnis, kā arī 1941. un 1949. gada deportācijas no Latvijas aizveda daudzu Lielajos kapos guldīto piederīgos, kuri vairs nevarēja rūpēties un apkopt

savu radu kapavietas. Tas noveda pie straujas un nenovēršamas Lielo kapu stāvokļa pasliktināšanās – tie aizauga, un pamestības dēļ tos iemīloja personas, ko mēdz dēvēt par “antisociāliem elementiem”. Cilvēki atminas stāstus par bruņotām bandām, kas apmetušās un sirojušas pamestajās kapličās un esot iesaistījušās apšaudēs ar miliciju. M. Mintaurs norāda, ka padomju laikā Lielo kapu teritorija tika nodota Rīgas pilsētas izpildkomitejas komunālās saimniecības Labiekārtošanas pārvaldes rīcībā. Historiogrāfijā ir nostiprinājies viedoklis, ka iecere par Memoriālā parka izveidošanu bijušo Lielo kapu teritorijā radās 60. gadu beigās, konkrēti norādot uz Rīgas pilsētas izpildkomitejas 1967. gada 23. aprīļa lēmumu par šo jautājumu³². Tomēr Latvijas PSR kultūras ministra vietnieka Ilgvara Batraga sagatavotajā izziņā³³ minēts, ka pilsētas pašvaldības lēmums par Memoriālā parka izveidošanu pieņemts jau 1953. gadā vienlaikus ar lēmumu, kas paredzēja Lielo kapu slēgšanu.

Pētījuma gaitā atrastie un apkopotie fotomateriāli un kapsētas plāni ļāva noskaidrot, ka no 1773. līdz 1939. gadam kapu teritorijā uzceltas vismaz 85 sakrālās celtnes: Lielajos kapos uzbūvētas vismaz 32 rindu kapličas, 4 brīvistāvošas kapelas un 27 mauzoleji; Jēkaba kapos – 1 kapela un 6 mauzoleji, bet Pokrova kapos – 1 kapela un 4 mauzoleji. Iespējams, bez iepriekš norādītajām Lielajos kapos vēl tika uzceltas 1 brīvistāvoša un 1 rindu kapliča, par kurām nav dokumentālu pierādījumu. Diemžēl liela daļa no šīm celtnēm padomju gados brutāli iznīcinātas. Mākslas vēsturnieks *Dr. habil. art.* Imants Lancmanis ir salīdzinājis Rīgas Lielo kapu izpostīšanu pēc II Pasaules kara ar Franču revolūcijas laika notikumiem, kad ikdienišķs vandalisms apvienojās ar valdošā politiskā režīma ideoloģijas motivēto atbrīvošanos no personificētiem naidīgās pagātnes lieciniekiem.³⁴ Lielo kapu industriālo postījumu hroniku iezīmē arī pētījumā ietvertās

²⁹ Sk. <https://kartes.lndb.lv/details/98779>

³⁰ Sk. <https://kartes.lndb.lv/details/1053542>

³¹ Sk. <https://kartes.lndb.lv/details/76413>

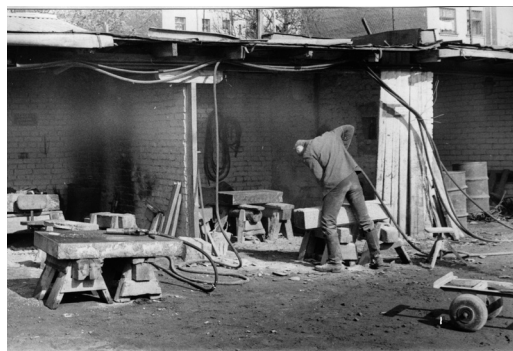
³² Sk., piemēram, Dāvidsone 1981, 17; Puķīte 2008, 136.

³³ Par memoriālā parka *Lielie kapi* labiekārtošanu (07.07.1987.). VKPAI PDC. Inv. Nr. 32.065/6921-2, 77.

³⁴ Lancmanis 1998, 52.

intervijas ar akmeņkaļiem, kas savulaik strādāja uzņēmumā *Granīts* un kombinātā *Māksla*.

Šajā kontekstā par absolūti unikālu var uzskatīt Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas fondos atrasto mācītāja Roberta Feldmaņa 1969. gada fotokolekciju, kurā ir iemūžināta ne tikai kapsēta, bet arī tās postīšanas pirmā redzamākā fāze – tagadējās Senču ielas trases izbūve pāri apbedījumiem. Tāpat interesants atklājums bija Rīgas rātes 1773. gada sēžu protokolu pielikums, ko mūsdienās var dēvēt par sava veida

3. attēls. Lielajos kapos demontēto pieminekļu pārstrāde uzņēmuma *Granīts* darbnīcās 1977. gadā un tur fiksētie Lielo kapu pieminekļi un to detaļas

4. attēls. 1969. gada ziemā sākās tagadējās Senču ielas izbūve, lai savienotu Pērnavas un Zirņu ielu

Piezīme: Mācītāja Roberta Feldmaņa kolekcijā ir unikāli kadri, kuros iemūžināti ielas izbūves darbu sākuma mirkļi Lielajos kapos. Attēli liecina, cik brutāli tika iznīcināta kapsēta, ar smago tehniku rokot pamatni ielai, iznīcinot kapu pieminekļus, žogus un celtnes, arī attēlā redzamo brīvkunga fon Nolkena (*von Nolcken*) kapliču ar tornīti.

“zemesgrāmatu apliecību” – Lielo kapu senākās daļas teritorijas ierādīšanas plāns. Par lūzuma punktu sabiedrības apziņā un Lielo kapu atdzimšanas sākumu autors uzskata 1985. gadu, kad, gatavojoties Krišjāņa Barona 150. jubilejas atzīmēšanai padomju laikam raksturīgajā kampaņā tika organizēta viņa kapavietas sakopšana un pieminekļa uzstādīšana³⁵. Kapsētas atdzimšanā nozīmīgs ir arī pēdējais mēģinājums nodarīt kapsētai apzinātu neatgriezenisku kaitējumu 2016. gada 11. oktobrī, kad Nila Ušakova vadītā Rīgas dome atbalstīja Skanstes tramvaja līnijas projektēšanas sākšanu. Bija iecerēts, ka jaunā līnija savienos esošo maršrutu tīklu, 1. tramvaja maršrutu, šķērsojot 11. tramvaja maršrutu, ar 5. un 9. tramvaja maršrutu. Bija paredzēts, ka jaunā tramvaja līnija būs 3,6 kilometrus gara, taču, pateicoties sabiedrības protestiem, to izdevās novērst. Sabiedriskā rezonanse un uzmanība liedza realizēt šo postošo ieceri un būtiski palielināja sabiedrības interesi par Lielajiem kapiem.

Būtiska monogrāfijas *Lielie kapi Rīgā* pētījuma daļa bija Lielo kapu vēsturisko attēlu meklējumi dažādās krātuvēs un privātkolekcijās. Par vissenākajām Lielo kapu vizuālo attēlu kolekcijām ir uzskatāmi J. K. Broces (IU Akadēmiskajā bibliotēkā) un O. fon Hūna (Latvijas Valsts vēstures arhīvā) veidotās kapu plāksņu un pieminekļu attēlu kolekcijas. Līdz mūsdienām ir saglabājušās vairākas sistemātiski veidotas Lielo kapu fotokolekcijas, kā arī atsevišķas attēlu privātkolekcijas. Ja neskaita grāmatā *Rīga und seine Bauten* 1903. gadā publicētās divpadsmit Lielo kapu fotogrāfijas, kuru oriģināli pagaidām nav atrasti, par senāko no privātkolekcijām varam uzskatīt skolotāja, Kurzemes guberņas skolu inspektora, novadpētnieka un amatierfotogrāfa Oskara Emila Šmita (1846–1917) vākumu. Tajā ir četri ap 1900. gadu tapuši Lielo kapu attēli, kuru fotonegatīvi uz stikla pamatnes glabājas Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā. Turpat ir arī 86 fotodokumentu lielā Izglītības ministrijas Pieminekļu valdes attēlu kolekcija, kas glabājas Vēstures departamenta Fotonegatīvu un Rakstīto materiālu kolekcijās. To veido arhitekta Pētera Ārenda (1900–1960) un Jāņa Jaunzema

³⁵ Dvinskis 28.06.1985.; Kubuliņa 22.03.1985.

(1903–1978) 1925.–1928. gadā uzņemtie attēli un to stikla plašu fotonegatīvi (5779. fonds). Tāpat šajā kolekcijā ir arī vairāki Lielo kapu rindu kapliču un brīvstāvošo kapliču fasāžu uzmērojumi, kas galvenokārt tapuši ap 1926. gadu, un vairums no tiem publicēti 1932. gadā grāmatā *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta*. Jāpiebilst, ka šīs kolekcijas attēli gandrīz pilnībā ir atrodamī arī kolekcijās, ko pazīstam kā Grinberga kolekciju (LU Akadēmiskajā bibliotēkā) un Birzenieka kolekciju (Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā). Tāpat šie attēli ir Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes un Rīgas domes Attīstības departamenta arhīvā. Šīs kolekcijas lielākais trūkums ir tas, ka nav saglabājušies attēlu tekstuālie pavaddokumenti, ir tikai attēlu nosaukumi. Bez Pieminekļu valdes kolekcijas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā ir aptuveni 30 dažādos gados tapuši Lielo kapu fotoattēli, kuru vidū ir arī 1949. gadā veikto atsevišķu pieminekļu uzmērojumu lietas ar pieminekļu novietojuma plāniem.

Kā nākamā ir jāmin samērā plašā Grinberga kolekcija. To dažus gadus pēc I Pasaules kara beigām izveidoja Rīgas Valsts tehnikuma direktors, būvzinīeris Ansis Grinbergs (1880–1930). Kolekcija glabājas LU Akadēmiskās bibliotēkas Misiņa bibliotēkā, un tajā ir aptuveni 80 fotogrāfijas un attēli (arī uzmērojumu pārfotografējumi, kuru oriģinālus veidojuši citi autori un kuri atrodami arī citās kolekcijās), kas tapuši pirms to autora došanās mūžībā 1930. gada novembrī. Visticamāk, A. Grinbergs šo kolekciju veidoja profesionālu motīvu vadīts – viņš bija ne tikai tehnikuma direktors (1920–1930), bet arī Būvniecības nodaļas vadītājs (1925–1930). Publicējot šīs kolekcijas attēlus, to aprakstos tika saglabāta autora terminoloģija, piemēram, “vecie kapi”, kas ir kā pretstats “jaunajiem” jeb Meža kapiem. Grinberga kolekcija mums sniedz ieskatu, kā Lielie kapi izskatījās īsu brīdi pirms savas spozmes norieta.

Veicot detalizētāku izpēti, tika konstatēts, ka vairākiem identiskiem fotoattēliem dažādu personu fotoarhīvos ne tikai ir minēti atšķirīgi autori, kas rada patiesās autorības noskaidrošanas problēmas, bet arī atsevišķos gadījumos vienam un tam pašam fotouzņēmumam ir norādīti atšķirīgi tapšanas gadskaīti (piemēram,

identiski Roberta Johansona attēli datēti ar 1928. un 1934. gadu). Lielo kapu fotogrāfijas bieži norādītas kā “kolekcijas”, saistot tās ar to autoru vai arī glabātāju, kurš ne vienmēr var būt autors.

Nākamā pirmskara fotokolekcija ir fotogrāfa Roberta Johansona veidotā – vienpadsmit tās stikla plašu negatīvi un attēli ir Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja krājumā. Muzeja īpašumā ir arī grafiķa Artūra Kiršfelda (1932) 20. gadsimta 60.–70. gados tapusi 89 fotogrāfiju kolekcija³⁶), kas 1989. gadā eksponēta Latvijas Nacionālā vēstures muzeja izstādē *Atbildiet mirušajiem un dzīvajiem! Mārtiņa kapi, Lielie kapi Rīgā*. Fotogrāfijās fiksētie pieminekļi nav aprakstīti. Muzeja kolekcijā ir arī daži citu fotogrāfu atsevišķi fotouzņēmumi, un te glabājas t. s. Birzenieka kolekcija (73 fotogrāfijas)³⁷, ko 1965. gadā dāvinājis Aleksandrs Birzenieks. Taču tā ir gandrīz identiska t. s. Grinberga kolekcijai Misiņa bibliotēkā un Pieminekļu valdes attēlu kolekcijai Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā.

Pēc II Pasaules kara fotogrāfi sāka interesēties par Lielajiem kapiem 60. gados, kad tur kapsētas detaļas un savus modeļus fotografēja Gunārs Binde. Par absolūti unikālām ir uzskatāmas mācītāja, LU teoloģijas profesora un baznīcas vēsturnieka Roberta Emīla Feldmaņa (1910–2002) 1969. gada ziemā un 1970. gada aprīlī kapsētā tapušās fotogrāfijas, kas tagad glabājas Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas arhīvā. Tieši šajā kolekcijā ir atrodamas pagaidām vienīgās zināmās dokumentālās fotoliecības par Senču ielas izbūvi. Tē ir aptuveni 60 oriģinālatēlu. Atsevišķi attēli, kuru precīzs kopskaīts nav nosakāms, ir atrodami arī preses izdevumos (arī trimdas presē, kur galvenokārt redzami kapsētas postījumi) un grāmatās (piemēram, Alfrēda Stinkula grāmatā *Mati sarkanā vējā*).

Nelielas Lielo kapu fotokolekcijas ir Herdera institūta arhīvā un Mārburgas arhīvā Vācijā (kopā aptuveni 15 attēlu), bet Latvijas Nacionālajā bibliotēkā ir vēsturnieka Rūdolda Širanta fonds, kurā līdzās viņa veidotajiem pieminekļu aprakstiem ir aptuveni 100 fotogrāfiju,

³⁶ VRVMp 54366/1–89

³⁷ VRVM 89710/1–73

no kurām liela daļa nav uzskatāmas par paša Širanta veidotām, jo dublējas ar Rīgas domes Pilsētas attīstības departamenta Arhitektūras pārvaldes Kultūras mantojuma aizsardzības nodaļas krājumā esošo attēlu kolekciju. To pamatā veido četru fotogrāfu veikums (aptuveni 900 attēlu) – T. Ciparsona (galvenokārt 1965. gada attēli), Edgara Slavieša (galvenokārt 1965.–1975. gada attēli) un Ata Ieviņa (galvenokārt 1973. gada attēli) darbi, kā arī A. Birzenieka kolekcija, kas savukārt pilnībā dublējas ar Anša Grīnberga kolekciju un Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja, un daļēji ar Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Pieminekļu valdes krājumu; ir arī vairāku nezināmu autoru darbi. Īpaši nozīmīga šajā arhīvā ir kolekcija, ko 1952. gadā izveidoja mācītājs un gleznotājs Miervaldis Ķemers (1902–1980). Tajā ir aptuveni 140 attēlu, kuros iemūžināti Lielie kapi.

Samērā plaša attēlu kolekcija ir Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes arhīvā, bet nelielas ir arī citos muzejos, piemēram, Rakstniecības un mūzikas muzeja fondos ir aptuveni 30 attēlu. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts kinofotofonodokumentu arhīva fondos atrodami vien aptuveni desmit Lielo kapu attēli. Savukārt Rundāles pils muzeja arhīvā glabājas to vēsturei veltīts fonds, kurā galvenokārt ir Imanta Lancmaņa 20. gadsimta 50. un 60. gados veikto lauka ekspedīciju uzmērojumi, zīmējumi, apraksti un fotogrāfijas. Šajā kolekcijā ir aptuveni 350 unikālu attēlu.

Savu fotokolekciju veidoja arī pētnieks Eižens Upmanis, galvenokārt fiksējot Lielo kapu stāvokli ap 2000. gadu. Šobrīd apzinātas ir aptuveni 500 fotogrāfijas, taču viņa veidoto attēlu skaitu precīzi noteikt nav iespējams, jo atstātais dokumentu krājums ir tikai daļēji pieejams un atrodas pie dažādiem glabātājiem, tai skaitā Brāļu kapu komitejā un ģimenes arhīvā. Līdz ar to var uzskatīt, ka līdz mūsdienām ir saglabājušies (apzināti un sistematizēti) aptuveni 1800 Lielo kapu pieminekļu un kapliču attēli, kas uzņemti 19. un 20. gadsimtā (līdz neatkarības atjaunošanai), un gadījumos, kad nav pilnīgas pārliecības par konkrētā fotoattēla autoru, korektāk būtu lietot terminu *kolekcija*, kurā tas iekļauts. Pētījumā publicētajos fotoparakstos daudzviet ir izmantoti Misiņa bibliotēkas fondu priekšmetu rādītāju nosaukumi no

Grīnberga kolekcijas (saglabājot to oriģinālo stilistiku), kuri papildināti ar R. Širanta sastādītajiem pieminekļu aprakstiem, kā arī vēlākos pētījumos iegūtu informāciju.

Īpaši izceļama ir mākslas fotogrāfiju kolekcija, kuras aptuveni 60 darbu autors ir Latvijas fotomākslas vecmeistars Gunārs Binde (1933). 20. gadsimta 60. gadu sākumā G. Binde strādāja par pasniedzēju Lietišķās mākslas vidusskolā, kas toreiz apdzīvoja divus stāvus bijušajā profesora Dr. Pētera Sņiķera klīnikā tagadējās Brīvības ielas 39. namā. Tieši tur 1967. gadā tapa fotogrāfija *Akts pie krēsla*, kas dažādās izstādēs ir saņēmusi neskaitāmas godalgas, četras zelta medaļas (G. Ārmanis precizē, ka G. Bindes darbnīca bija skolas telpās Stabu ielā 14, tādēļ, ticamāk, attēls tapis tur, nevis Brīvības ielas telpās, kur notika nodarbības citos priekšmetos). Ņemot vērā to, ka G. Binde ir patiesi izcils aktu fotogrāfs, tas nepārsteidz, taču šajā aktā ir kāda īpaša detaļa – smags, grezns čuguna lējuma krēsls, kas uz skolas klasi atceļojis tieši no Lielajiem kapiem. “Tolaik skolēniem mācīju fotogrāfijas mākslu, un viens no uzdevumiem bija *Gaisma, forma un faktūra*. Man pašam šī bilde tapa gandrīz pa jokam – tikai divi kadri. Tas krēsls tieši stāvēja pie loga, bija vajadzīgs tikai ķermenis, uz kuru var krist gaisma.”³⁸ Pats G. Binde šo aktu uzskata par vienu no saviem izcilākajiem mākslas darbiem. Kurš toreiz atnesa šo krēslu uz skolu, G. Binde neatceras, bet Lielie kapi viņu ieinteresēja jau vairākus gadus pirms tam – 1965. gadā.

Viena no Lielo kapu fotogrāfiju privātkolekcijām – Simonas Gubro ģimenes kolekcija, kurā redzamas viņas radnieka Kārļa Johanna Filrozes bēres un kapu kopiņa, kā arī šī pati vieta 1986. gadā, jau izdemolēta. Runājot par profesionālām vajadzībām veidotām fotokolekcijām, kā nākamais ir jāmin Atis Ieviņš, kas sadarbībā ar Gunāru Ārmani 1973. gadā veidoja patlaban apjomīgāko Lielo kapu attēlu kolekciju, arhivējot tajā vēl esošās, daļēji nopostītās un iznīcināšanai nolemtās vēstures liecības.

Jau pēc monogrāfijas *Lielie kapi Rīgā* izdošanas tās autoram ar Rīgas domes un Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu bija iespēja iepazīties ar vairāku Vācijas arhīvu dokumentiem,

³⁸ Millers 2023, 321–322.

kas saistīti ar Rīgas Lielajiem kapiem. Šo dokumentu padziļināta izpēte ir tikai uzsākta, taču jau tagad var pavisam droši apgalvot, ka līdzās iepriekš minētajiem Lielo kapu vēstures pētniekiem turpmāk noteikti ir jāmin arī vācbaltiešu pētnieks Helmutš Špērs (*Helmut Speer*), kas 1942.–1944. gadā ir veicis Lielo kapu senākajā daļā veikto apbedījumu inventarizāciju (dokumentu krājums glabājas Darmštātē, Vācbaltiešu biedrības arhīvā), kā arī Maksimilians fon Kilians-Filips (*Maximilian von Kilian-Philipp*), kura 1948. gadā sastādītais manuskripts *Zur Geschichte Rigaer Friedhöfe*³⁹ ir īpaši nozīmīgs turpmākai Rīgas kapsētu vēstures izpētei. Manuskripts glabājas Mārburgā, Herdera institūta Kurzemes bruņniecības arhīvā.

Nobeigums

Lielo kapu vēstures pētījumi nekādā ziņā nav uzskatāmi par pabeigtiem, drīzāk tieši otrādi – 2023. gadā izdotā monogrāfija *Lielie kapi*

Rīgā, tās autora ieskatā, ir tikai sākums jaunu pētījumu veikšanai, kā arī plašai diskusijai par šīs kapsētas (nevis parka!) turpmāko vietu un lomu Rīgas pilsētvidē, sabiedrības apziņā un Latvijas vēsturē. Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes vadītājs Juris Dambis grāmatas tapšanas laikā norādīja: “Šobrīd esam jaunā un grūtā situācijā. Lielajiem kapiem jāatdod padomju režīma nodarīto postījumu parāds. Kā to izdarīt visuzmanīgākajā veidā, ir vēl neatrisināts un pietiekami neizdiskutēts jautājums. Manuprāt, šai unikālajai vietai vispirms nepieciešama cieņpilna un vēsturi respektējoša attieksme. Ir jācenšas saglabāt to, kas šajā vietā ir saglabājies, redzams vai neredzams. Ir jāglābj, jāpēta, jākonservē un jārestaurē ar vislielāko rūpību. Sabiedrības apziņā ir jāstiprina šīs vietas memoriālā nozīme. Visu, ko, ievērojot autentiskuma principus, iespējams atgūt, ir jāatjauno. To nevar paveikt uzreiz, bet virzība būs veiksmīga, ja būs atbildīgs saimnieks, skaidra vīzija un rīcības politika. Rīgas domei ir visas iespējas!”⁴⁰

³⁹ Herder-Institut, Marburg, Dokumentesammlung, DSHI 190 Krusenstjern 505.

⁴⁰ Millers 2023, 330.

VĒRES

- Apsītis, V. (1982) *Brāļu kapi*. Rīga : Zinātne
- Bartele, T. (2003) Rīgas Lielie kapi kā kultūrvēsturisks piemineklis (vēsture un saglabāšana). No: *Sabiedrība un kultūra. Liepājas Pedagoģijas akadēmijas Sociālo zinātņu un vadības katedras rakstu krājums*. 5. sēj. Liepāja : LPA.
- Beise, T. (1864) Etwas zur Geschichte des grossen Stadtfriedhofs. *Rigasche Stadtblätter*, 23; 24; 26; 27; 29.
- Berkholz von, A. (1895) *Der St. Jakobi-Kirchhof in Riga (1773–1895)*. Rīga : N. Kymmell.
- Berkholz von, A. (1903) Die Friedhöfe. In: *Riga und seine Bauten*. Rīga : Rigasche Technische Verein & Rigasche Architekten-Verein.
- Campe, P. (1956) Begräbnisstätten und Friedhöfe Lettlands. *Baltische Hefte*, I (3), 20–26.
- Campe, P. (1957) *Lexicon liv- und kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400–1850*. Bd. 2. Stockholm : (o. N.).
- Cēbere, G; Rivari, Dz. un J. (1987). *Meža kapu memoriālā skulptūra*. Rīga : Zinātne.
- Cielava, S. (atb. red.) (1989) *Materiāli feodālisma posma Latvijas mākslas vēsturei*. 4. laid. Rīga : Zinātne.
- Dāvidsone, I. (1981) Memoriālais parks – Lielie kapi. No: Dāvidsone, I. *Rīgas parki un dārzi*. 2. daļa. Rīga : Zinātne.
- Dāvidsone, I. (1988) *Rīgas dārzi un parki*. Rīga : Liesma.
- Dvinskis, U. (1985) Vēl viens parks. *Padomju Jaunatne*, 28. jūnijs.
- Grass, A. (1904) Die Kunst an den Gräbern. Hunnius, C., Wittrock, V. (Hrsg.). *Heimatstimmen. Ein baltisches Hausbuch*. Bd. 1. Reval : Franz Kluge.
- Hanovs, D. (2011) *Nevajadzīgie cilvēki: par Rīgas Lielo kapu saglabāšanu un kopīgas kultūras telpas veidošanos*. Mārupe : Drukātava.

- Kāpostiņš, Ā. (1938/1939). Rīgas kapsētas. No: Švābe, A.; Būmanis, A.; Dišlērs, K. (red.) *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 18. sēj. Rīga : Ansis Gulbis.
- Kubuliņa, A. (1985) Piemīņas brīdis pie K. Barona kapa. *Literatūra un Māksla*, 22. marts.
- Lancmanis, I. (1998) Iznīcības simboli un romantisms. No: Grosmane E. (sast.). *Romantisms un neoromantisms Latvijas mākslā*. Rīga : AGB.
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs*, 1429. fonds, 1. apraksts, 219. lieta.
- Millers, J. (2023) *Lielie kapi Rīgā*. Rīga : Global Technology group.
- Mintauris, M. (2012) Kultūras mantojums un vēsturiskā atmiņa Latvijas PSR: Rīgas Lielo kapu rekonstrukcijas piemērs 20. gadsimta 60.–80. gados. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2, 62–88.
- Par memoriālā parka "Lielie kapi" labiekārtošanu* (07.07.1987.). VKPAI PDC. Inv. Nr. 32.065/6921–2, 77.
- Peņģerots, V. (1932) Rīgas pieminekļi. No: Līventāls, T.; Sadovskis, V. (red.). *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. Rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei*. Rīga : Rīgas pilsētas valde.
- Pērkone, D. (2020) *Lielie kapi. Rīgas nekropole*. Rīga : Rīgas dome un Rīgas Pieminekļu aģentūra, Eveko.
- Pirangs, H. (1932) Rīgas kapsētas. No: Līventāls, T.; Sadovskis, V. (red.). *Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. Rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei*. Rīga : Rīgas pilsētas valde.
- Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj Imperii. Obshhij hronologicheskij ukazatel' k Polnomu sobraniju zakonov*, Tom 1 (1649–1825). Pieejams: https://nlr.ru/e-res/law_r/search.php (16.11.2022.).
- Puķīte, Š. (2008) Lielo kapu saglabāšanas problēmas padomju okupācijas gados un mūsdienās. No: Gavriļins, A. (sast.). *Latvijas materiālās kultūras mantojuma saglabāšanas problēmas*. Rakstu krājums. Rīga : Latvijas Universitāte.
- Rigische Anzeigen von allerhand Sachen* (1773), IX, 4 März, 65–66.
- Rigische Anzeigen von allerhand Sachen* (1773), XVII, 29 April, 130.
- Širants, R. (Bez datuma) *Rīgas memoriālais parks*. Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu krājums, R. Širanta fonds RXA285, Nr. 43.
- Taimiņa, A. (2009) Rīgas Sv. Jēkaba baznīcā 1774. gadā atrastais stāvus iemūrētais cilvēks. *Mākslas Vēsture un Teorija*, 2009/12.
- Zigra, J. H. (1823) Ein öffentlicher Begräbniss-Platz. *Rigische Stadtblätter*, 29, 239–241.

KARTES

- Cholera in Riga 1871. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/details/75946> (12.12.2022.).
- Plan chasti reki Zapodnoj Dvini v predelah Rizhskogo porta ot ostrova Daljena do ust'ja, 1881. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/details/77481> (12.12.2022.).
- Plan der Gouvernements-Stad Riga mit ihren Vorsädten*, 1867. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/details/34216> (12.12.2022.).
- Riga und Dünamunde, 1915. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/details/98779> (12.12.2022.).
- Plan von Riga. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/details/1053542> (12.12.2022.).
- Rīgas plāns. Pieejams: <https://kartes.lndb.lv/details/76413> (12.12.2022.).

Summary

The Great Cemetery in Riga marks 250 years

In 2023, one of Latvia's most historically significant cemeteries, the Great Cemetery in Riga, marked its 250th anniversary. For two and a half centuries, this cemetery was the burial place of the most important figures in Latvian history, but during the Soviet era it was barbarically destroyed in an attempt to erase its historical significance from public consciousness. Although distinguished businessmen, politicians, artists, architects, composers and other members of society were buried here, after World War II these family burial plots were turned into parks and a motorway was built through the cemetery. Artistic and architecturally significant family tombs were demolished, and many tombstones were sold

on the black market as raw material for other tombstones, or worse, used as building material for fences enclosing the backyard gardens of Soviet citizens.

In the recent past, municipal authorities wanted to continue the destruction of the cemetery by building a new tramline through its territory. Although less than 10% of the cemetery's sacred heritage has been preserved, it may certainly be compared with the Pere Lachaise Cemetery (*cimetière du Père-Lachaise*) in Paris and other internationally renowned historic cemeteries.

This article is based on the monograph "*The Great Cemetery of Riga*" by Dr. Juris Millers, published in 2023. It is the first scientific study to cover the entire history of the cemetery and to provide a sequential overview of its most important milestones – its founding, development, period of active use, destruction and revival.

The main aim of the publication is to provide the readers with a comprehensive insight into the history of the Great Cemetery of Riga, because today the historic cemetery is once again the center of public attention – there is an active discussion about its future and role not only in society, but also in the urban environment, with a heated debate between the proponents of preserving the historical heritage and the initiators of the idea of transforming the cemetery into a park.

Keywords: The Great Cemetery, cemeteries, sacred buildings, history of Riga.

Redakcijā saņemts: 29.06.2023.